

Чуприна А., аспірант (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕПРЕСИВНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Досліджено проблеми та проаналізовано законодавче забезпечення економічної безпеки регіонів, зокрема депресивних. Запропоновано шляхи вдосконалення нормативно-правової бази, спрямованої на досягнення економічної безпеки і подолання депресивності регіонів.

The problems and the regional economic security legislative provision analysed in the article. The paper considers ways of the regulatory framework improving for the economic security and overcoming depression regions achieving.

Розвиток соціально-економічних та політичних процесів в незалежній Україні впродовж останніх років призвів до ситуації, коли чи не найгострішою проблемою, з можливими катастрофічними державоруйнівними наслідками, постає проблема економічної безпеки держави. Особливої актуальності проблемі забезпечення економічної безпеки регіону надає поглиблення поляризації регіонів у їх соціально-економічному розвитку. Забезпечення сталого економічного розвитку держави в цілому, та зокрема регіонів, неможливе без впровадження заходів, спрямованих на підтримку динамічного економічного зростання та водночас подолання регіональних диспропорцій. За таких умов, державне регулювання рівня економічної безпеки в регіонах, особливо у найбільш проблемних, потребує належного законодавчого забезпечення.

Проблема аналізу економічної безпеки України та її територій останніми роками все більше привертає увагу вчених-економістів. Питання економічної безпеки розглядалось зарубіжними вченими А. Вебером, В. Леонтьєвим, Г. Мюрдалем, В. Ойкенем, Ф. Перру, Д. Рікардо, Г. Річардсоном. Вітчизняна наукова економічна думка представлена працями О. Білоруса, В. Гейця, С. Глазьева, Б. Данилишина, Я. Жаліла, Т. Клебанової, С. Пирожкова, А. Степаненка, А. Філіпенка, М. Хвесика, Н. Чернової.

Так, Пирожков С.І. вважає, що для виваженої державної регіональної політики економічної безпеки необхідно здійснювати контроль найважливіших міжрегіональних соціально-економічних пропорцій з тим, щоб відмінності між регіонами ніколи не досягали критичної позначки, не призвели до посилення соціального напруження у суспільстві, протистояння регіонів [1]. Таким чином, забезпечення сталого економічного розвитку держави в цілому, та зокрема регіонів, неможливе без впровадження заходів, спрямованих на підтри-

мку динамічного економічного зростання та подолання регіональних диспропорцій.

Чернова Н. вважає економічну безпеку регіону підсистемою національної економіки та визначає її як сукупність властивостей регіону, що забезпечують досягнення максимального його внеску в розвиток національної економіки в умовах дестабілізуючого впливу різноманітного виду загроз [2, С. 6].

Варто зазначити, що на сьогодні в науковій літературі та офіційних документах не існує загальновизнаного змісту поняття «економічна безпека регіону» і, тим більше, «економічна безпека депресивного регіону». Переважна більшість науковців основну увагу приділяють економічній безпеці держави, ігноруючи регіони, які, на нашу думку, формують економічний стан держави в цілому, утворюючи її каркас.

Основними завданнями статті є дослідження рівня законодавчого забезпечення економічної безпеки регіонів, зокрема депресивних, що становлять основну загрозу безпеці країни.

Вирішення проблеми досягнення економічної безпеки України ускладнюється багатьма факторами, такими як природні умови, різні етнічно-культурні особливості населення і наявність значних відмінностей в економічному розвитку регіонів. Після оголошення України незалежною державою було прийнято ряд законодавчо-нормативних актів, які регламентують питання національної безпеки, зокрема й економічної. Проведемо аналіз цих правових документів для оцінки їх ефективності на регіональному рівні. Зважаючи на наявну високу диференціацію розвитку регіонів України, важливим є врахування особливостей кожного з них.

Сьогодні єдиний нормативний документ, що дає визначення економічній безпеці – Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 року №60. Так, економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави [3]. Цим наказом затверджено Методику розрахунку рівня економічної безпеки та її інтегрального індексу.

Математична модель методики, на основі якої розраховується рівень економічної безпеки, включає в себе 117 індикаторів. Окрім національних параметрів, в моделі наведені порівняння з відповідними показниками інших країн, тобто виникає залежність від роботи іноземних органів статистики. Тому, повне статистичне наповнення моделі можливе лише за 1,5-2 роки. Більш оперативне наповнення призводить до зниження рівня достовірності. Крім того, наприклад, продовольча безпека має лише річні показники і до квартальних змін є нечутливою [4, С. 18]. Таким чином, можемо констатувати, що використання даної моделі для оперативних досліджень не є доцільним.

У 1997 році була схвалена Концепція (основи державної політики) національної безпеки України [5], а у 2003 році – Закон України «Про основи на-

ціональної безпеки» [6]. Аналіз нормативно-правових актів та наукових досліджень, присвячених проблемам економічної безпеки, свідчить про наявність потреби у правовому закріпленні концептуальних засад економічної безпеки, адже правове забезпечення даної проблеми є недостатнім. Так, перебуваючи в розробці, досі неприйнятими є нормативно-правові документи, які безпосередньо стосуються даного питання – концепція, стратегія, державна програма економічної безпеки.

Закон «Про основи національної безпеки України» закріплює правові основи забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави, основні засади координування та контролю дій держави, спрямованих на досягнення національної безпеки на місцевому та загальнодержавному рівнях. Згідно Закону, національна безпека визначається як захист життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якого забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Закон передбачає системний підхід у вирішенні проблем національної безпеки в поєднанні зовнішньої та внутрішньої безпеки і в структурі економічної, соціально-політичної, воєнної, екологічної та інших видів безпеки. Зокрема, у Законі визначені суб'єкти національної безпеки – місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Підвищення економічної безпеки регіону залежить від глибини державної підтримки та розробки програм регіонального розвитку. Це потребує особливої уваги, оскільки проблеми, що виникають на рівні регіонів, з часом переростають в загальнодержавні кризові явища. Проте, регіон не визначається Законом як об'єкт національної безпеки. Невключення положень про безпеку регіонів призводить до відсутності єдиної ефективної політики забезпечення національної безпеки та її складових, в тому числі, й економічної. Тому, на нашу думку, доцільним було б включити в Закон України «Про основи національної безпеки» основні принципи та положення економічної безпеки регіону, визначити порогові показники економічної безпеки регіону.

Одним із найважливіших завдань є впровадження надійної системи забезпечення економічної безпеки шляхом створення нормативно-правової бази, визначення основних напрямів діяльності органів державної та місцевої влади, що регулює відносини в цій сфері, формування органів забезпечення економічної безпеки та розробки механізмів контролю і нагляду за їх діяльністю. Система забезпечення економічної безпеки складається із органів законодавчої, виконавчої, судової гілок влади, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян [7, С. 141].

Варто зазначити, що досі лишається не розробленою Стратегія забезпечення національної безпеки України. Невизначеними лишаються стратегії за жодною із її сфер, окрім військової. Так, у жовтні 1993 року була прийнята Воєнна доктрина України. На нашу думку, розробка та прийняття Стратегії національної безпеки та стратегій економічної, соціальної, енергетичної,

продовольчої, інтелектуальної та ін. безпеки допомогло б визначити конкретні пріоритетні напрямки за кожною із сфер та скоординувати дії по забезпеченню стабільності, стійкості, здатності протистояти загрозам і, як наслідок, досягнути високого рівня економічної безпеки.

Саме Стратегія забезпечення економічної безпеки України має бути методологічною основою регулювання економічних відносин в країні і повинен систематизувати та об'єднати в собі основні нормативно-правові засади стосовно забезпечення економічної безпеки. В такому разі можна сподіватися на взаємодоповнюючу, синхронну дію низки законів, спрямованих на досягнення спільної мети – забезпечення розвитку держави та досягнення її економічної безпеки. На нашу думку, виходячи з аналізу наявних проблем законодавчого забезпечення економічної безпеки, Стратегія повинна включати:

- створення єдиної нормативно-правової бази в напрямку забезпечення економічної безпеки держави;
- основні засади функціонування системи забезпечення економічної безпеки та її підтримки на рівні держави;
- критерії та індикатори економічної безпеки; характеристику реальних та можливих внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці та моніторинг факторів, що підривають стійкість економічної системи держави;
- чітко визначені заходи та механізми державної політики щодо забезпечення економічної безпеки на національному та регіональному рівнях.

Однак, економічний розвиток держави в цілому неможливий без врахування територіальних та соціально-економічних особливостей регіонів. Саме наявність високого рівня їх диференціації є головною загрозою національної та економічної безпеки. Тому, вкрай необхідними є розробка та прийняття стратегій забезпечення економічної безпеки регіонів, особливо гостро така необхідність виникає у депресивних регіонах. У таблиці наведені основні пріоритетні напрями, які, на нашу думку, повинні бути відображені в Стратегії забезпечення економічної безпеки депресивних регіонів та шляхи їх забезпечення.

Пріоритетні напрями Стратегії забезпечення економічної безпеки
депресивних регіонів

№ з/п	Пріоритетні напрями Стратегії економічної безпеки України	Шляхи забезпечення
1.	Формування основних засад функціонування системи забезпечення та підтримки економічної безпеки регіонів	– визначення напрямів діяльності органів місцевої влади, спрямованих на подолання кризового стану; – розробка заходів і механізмів державної та регіональної політики, спрямованої на забезпечення економічної безпеки регіонів
2.	Створення системи моніторингу факторів, які визначають загрози економічній безпеці регіону	Моніторинг внутрішніх і зовнішніх загроз повинен розроблятися, виходячи з конкретних наявних проблем кожного регіону і передбачати аналіз реальних значень індикаторів економічної небезпеки
3.	Розробка критеріїв та індикаторів економічної безпеки регіону	Критерії визначення рівня економічної безпеки повинні бути законодавчо закріплені і відображати: – динаміку ВВП; – темпи промислового виробництва; – рівень життя населення; – стан фінансової, кредитної політики; – рівень виробничого, науково-технічного, природного потенціалу; – здатність регіону до адаптації і протистояння негативним внутрішнім чинникам (інфляція, бюджетний дефіцит, зовнішні й внутрішні борги)
4.	Забезпечення економічних інтересів регіонів у бюджетній, фінансовій, банківській та грошовій сфері	– розвиток самостійної фінансово-бюджетної політики регіонів; – державна підтримка банківського сектору, виходячи виключно з економічних інтересів регіону та держави в цілому; – покращення ділового та інвестиційного клімату, фінансової інфраструктури регіону
5.	Розвиток малого та середнього бізнесу	– створення регіональних програм підтримки малого підприємництва; – надання податкових пільг підприємствам малого та середнього бізнесу, активізація фінансово-кредитної підтримки, полегшення умов кредитування

Значним досягненням державного управління є прийняття в Україні Концепції державної регіональної політики, в якій передбачено організаційно-правові та економічні заходи в сфері регіонального розвитку, які повинні здійснюватись державою. Проте, на нашу думку, Концепцію державної регіональної політики необхідно доповнити положеннями щодо досягнення економічної безпеки регіонів. Політика регіонів повинна бути спрямована на попередження та нейтралізацію впливу негативних факторів на стан економічної безпеки регіонів, які можуть призвести до зростання та поглиблення диференціації їх розвитку та недопущення появи депресивних територій.

Згідно з чинним законодавством [8] основним координаційним органом з питань національної безпеки є Рада національної безпеки і оборони України. Однак, впродовж останніх років ст. 4 Закону «Про Раду національної безпеки і оборони України» діяла як декларативна норма і жодного рішення відносно забезпечення економічної безпеки Радою не було прийнято. Законом також не визначено систему підпорядкування органів місцевого управління апарату Ради національної безпеки і оборони України з питань економічної безпеки регіонів, а відсутність спеціального органу в апараті обласних державних адміністрацій, який вирішував би проблеми економічної безпеки на регіональному рівні не дозволяє забезпечити належне виконання обов'язків та завдань комісій апарату РНБОУ, в тому числі здійснювати оцінку і моніторинг економічної безпеки регіону. Тому, доцільно було б інституційно посилити цю функцію створенням спеціального департаменту РНБОУ з питань економічної безпеки, в компетенцію якого входили б обов'язки по моніторингу ситуації в сфері економічної безпеки країни та її регіонів. Тому, необхідно врахувати названі вище недоліки в організаційній структурі апарату РНБОУ та внести відповідні уточнення щодо повноважень та функцій органів місцевого самоврядування.

Указом Президента України від 7 травня 2001 р. було затверджено Положення про Міжвідомчу комісію з питань фінансової безпеки при РНБОУ [9]. Вона є консультативно-дорадчим органом та повинна здійснювати оцінку, моніторинг, контроль та прогнозування розвитку всіх показників фінансової безпеки; аналіз діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо додержання ними інтересів національної безпеки у фінансовій та грошово-кредитній сферах, внесення відповідних пропозицій. Однак, спочатку логічним було б створення в першу чергу Комісії з питань економічної безпеки, а в її складі – відповідних комісій з основних її напрямків, в тому числі з питань фінансової безпеки.

Таким чином, аналіз показав, що організаційно-правове забезпечення економічної безпеки регіонів знаходиться на стадії становлення, а наявні недоліки не допускають ефективного вирішення наявних проблем. Враховуючи динамічність процесів суспільного розвитку в країні, її регіонах зокрема, особливо актуальним є питання постійного вдосконалення організаційної си-

стеми управління регіональним розвитком. Тому, сьогодні назріла гостра потреба у виробленні єдиної гнучкої державної політики та створенні законодавчої системи, яка б могла забезпечити акумуляцію зусиль та ресурсів усіх суб'єктів господарювання на різних рівнях.

Реалізація політики економічної безпеки регіону дасть змогу досягти підвищення результативності дій у сфері економіки, екології, науки, освіти, охорони здоров'я, нарощення економічного потенціалу регіонів, покращення рівня соціального захисту населення, послідовності реалізації економічних інтересів. Про успіх реалізації даної політики свідчатиме рівень адаптованості регіону до негативних факторів впливу на стан його економічної безпеки; здатність органів управління своєчасно розпізнати ці фактори та оперативно реагувати на них, усуваючи та нейтралізуючи їх вплив. Тому, необхідно розробити методіку діагностики економічної безпеки регіону, яка сприятиме виявленню факторів, що найбільш негативно впливають на економічний стан регіону та його розвиток.

1. Пирожков С. І. Концептуальні підходи до формування системи національної безпеки України [Електронний ресурс] / С. І. Пирожков // Журнал «Стратегічна панорама». – Режим доступу до журналу: http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb0&issue=2003_1. 2. Чернова Н. Л. Адаптивні моделі оцінки та аналізу економічної безпеки регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / Н. Л. Чернова. – Харків, 2003. – 19 с. 3. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» №60 від 02.03.2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME07222.html. 4. Пашенко Д. О. Теоретико-методичні аспекти розрахунку рівня економічної безпеки національного господарства України в оперативному режимі / Д. О. Пашенко // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». Збірник наук. праць. ЛНТУ. – Випуск 7(28). – ч.2. – Луцьк, 2010. – С. 16-22. 5. Постанова ВРУ «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» № 532-95-п від 18.07.1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/law/97_bez.html. 6. Закон України «Про основи національної безпеки України» Відомості N 964-IV ВР від 19.06.2003 року [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>. 7. Кузьменко В. Держава як інститут економічної безпеки // Научные труды ДонНТУ. Экономическая серия. – №1 (випуск 69). – 2004. – С. 136-142. 8. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» № 183/98 від 5.03. 1998 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-in/laws/main.cgi?nreg=183%2F98-%E2%F0>. 9. Указ Президента України «Питання Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України» № 294/2001 від 7.05.2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rainbow.gov.ua/news/17.html>

Рецензент: к.е.н., професор Кушнір Н.Б.